

Алена БАГАМОЛАВА,
кандыдат філалагічных навук

БЫЎ. ЁСЦЬ. БУДЗЕ!

ЗАЛАТАЯ МАЎЛЕНЧАЯ СКАРБОНКА УЛАДЗІМІРА КАРАТКЕВІЧА

Чытаючы і перачытваючы кнігу паэзіі “Быў. Ёсць. Буду” Уладзіміра Караткевіча, я кожны раз задаю сабе пытанне: «Чаму ў нашых навучальных установах філалагічнага профілю няма такога лекцыйнага курса як, напрыклад, “Стылістыка мастацкага маўлення” ці “Мастацкае маўленне беларускіх пісьменнікаў-класікаў”?» У любым выпадку такога кшталту курс не абышоўся б без лінгвістычнага аналізу творчасці пісьменніка-юбіляра, словы-назва кнігі якога аказаліся прарочымі.

Уладзімір Караткевіч, якому сёлета спаўняецца 90 гадоў ад дня нараджэння, пакінуў пасябе россып разнажанравых твораў, сярод іх – вершы, проза найвышэйшай пробы. Але, сакрэт караткевічаўскай неўміручасці найперш у яго любові да Радзімы і ў той маўленчай разнастайнасці, якая надзяляе самыя звычайныя рэчы надзвычай адметнымі характарыстыкамі. Мастацкі свет яго дзіўны, дзівосны, але зразумелы, прыцягальны.

Маўленне яго твораў узорнае: па іх можна вывучаць любы раздзел мовы – фанетыку і арфапію, лексікалогію і сінтаксіс, арфаграфію і марфалогію, а тым больш стылістыку і філалагічны аналіз мастацкага тэксту.

Паэзія У Караткевіча – адначасова і рознакаляровая вясёлка праз усё неба, ад роднага ганка Беларусі да зорных Сусветаў, і двухколеравая, з дзвюх каляін, дарога ад сэрца па ўсёй Айчыне да самой Айчыны, на якой жывуць побач “за” і “супраць”: Бог / Хрыстос і Сатана / д’ябал; любоў і вайна; ліловы вечар, ліловы снег і страшная шэрыя дні; Зямля, Вада, Дабро і крывадушная хлусня; юродзівы і кат; шчасце без меры і гора без меры; сонца надзей і змрок безнадзейнасці і г. д. Але ў гэтым супрацьстаянні, у пастаяннай антытэзе перамога Дабро, Любоў і Вернасць, а інакш жыццё, барацьба не мае сэнсу.

“Графіка ў паэзіі складае самастойны структурны ўзровень” [1, с. 79], і ў паэтычным маўленні У. Караткевіча даволі ярка з дапамогай графічных сродкаў выразнасці вылучаюцца важныя для аўтара паняцці, якія ён напаўняе асаблівым уласным зместам, поўным любові, павагі, захаплення: *За ўсіх, хто крывёю піша / У нязгодзе / З рабства подлай дарогай, / Хто за Край Свой Родны, за ўсе Народы / Паўста-*

не нават на Бога; І не знікаць Паэтам вечна, / У вечнай Песні жывучы; І на іншых вяршынях суровых / (Вера! Роўнасць! Свабода! Край!) / Ты струменьчык матчынай мовы, / Быццам маці, не забывай; Ды на Слова Народа, на Сэрца Народа / Не ўздому я ніколі сваю руку.*

У пісьменніка ёсць шмат дарагіх, блізкіх сэрцу з’яў, паняццяў, што ўвасобіліся ў адпаведных словах, ці наадварот, ёсць шмат рэалій, якія не прымае ні яго душа, ні яго свядомасць. Гэтыя “за” і “супраць” часта спрачаюцца ў душах людзей, разводзяць на розныя каляіны адной дарогі, а потым – на розныя дарогі, вуліцы. Праз аўтарскую антытэзу – супрацьпастаўленні назваў аднайменнага верша – гэта бачыцца асабліва яскрава: *Вуліца Першай Радасці; Вечная Вуліца Абдуванчыкаў / (Залатых-залатых на зялёным); Вулка Звону з-за Весняй Дубровы; Вуліца – Яйка Качынага / У Нетрах Сонечна-лапуховых; Вуліца Вось ты і Дома; Вуліца Душ Сагрэтых* выпраменьваюць шчасце, святло, цеплыню, утульнасць. У той час як ад іншых вуліц (*Вуліца Ірада, Вулка Руін і Змарлых, Вулка Год Праклятых, Вулка Клятага Карліка, Вулка Сусветнага Кіта*) патыхае холадам, здрадай, смерцю. Аўтар ведае і верыць, што войны, як і ўсе няшчасці, можна спыніць і ўсё перайначыць, калі цэглу звычайную класці ў мур *Вулкі Вуснаў і Вулкі Шчасця, Вулкі Першага Верша і Слова, Вулкі Бацькаўшчыны і Мовы*; творца ведае, усім сваім жыццём пацвярджае, што на *Вулку Радасці* трэба ісці *Вулкай Мудрасці і Сумлення, часам Вулкай Гневу і Барыкады*; паэт сам ідзе такім няпростым шляхам, ён выходзіць з плошчы *Няпраўды Дрымунай на Бясконцы Тракт Неўміручасці*.

Навукоўцамі адзначаецца, што такая функцыя створаных уяўленнем пісьменніка назваў кваліфікуецца як функцыя анамастычнага фону, праз які ён раскрывае ідэю ўласнага шляху, ад сумных падзей (негатыўная канатацыя) да радасных (станоўчай канатацыі назваў) [3, с. 280–281].

Неўміручая зорка Уладзіміра Караткевіча, запаленая восенню 1930-га на небе беларускай літаратуры, не пагасла ў 1984-м, а ўвекавечылася, каб свяціць маладым і сталым, падказваючы і

* Цытаты падаюцца па кнізе: Караткевіч, У. Быў. Ёсць. Буду: кніга паэзіі; прадм. Р. Барадуліна. – 3-е выд. – Мінск: Маст. літ., 2000. – 157 с.

пацвярджаючы шляхі першым і другім. Яго да-сведчанасць, інтэлектуальнасць, спалучаныя са шчырасцю, эмацыянальнасцю, спавітыя Мо-вай, Бацькаўшчынай, праяўляюцца і праз кож-ны складнік літаратурнага твора – жанр, асобу аўтара, кампазіцыю, маўленне.

Шматлікія паўторы як сродак прыцягнення ўвагі чытача і спосаб выяўлення ўласнай перака-нанасці, упэўненасці надаюць творах асаблівую афарбоўку, адметную структуру, таму іх нельга разглядаць толькі з пункту погляду лексікі ці сін-таксісу [2, с. 404]. *Сэрца помніць ішчасце баёў... / Блаславёна юнацтва маё ў вяках, / Блаславёна юнацтва маё; Ё ноч самоты, і ў цемры магілы / Будзе смага адна тваёй доляй: / Ты забыць мяне будзеш не ў сілах, / І са мною... ніколі. / Ніколі; І не буду клясці свой першы ўздых, / Свой лёс, свой ня-просты канец. / Што ж, адмучыцца сэрцам сваім за траіх / На долю выпала мне; Завулкі, завулкі, завулкі змяцца, / Усе падобныя, шэрыя ўсе.*

Стылістычныя фігуры, створаныя аўтарам, могуць стаць крыніцай для апісання экспрэсіў-нага сінтаксісу, для ўкладання стылістычнага слоўніка беларускай мовы, а таксама для напі-сання іншых лінгвістычных прац. Узорная фор-ма, змястоўнасць, віртуознае “ўплятанне” такіх прыёмаў у мастацкі радок дэманструюць (па-цвярджаюць) высокі маўленчы густ творцы; пе-ралічым і праілюструем толькі некаторыя з іх:

– **анафара** (гукавая, лексічная, сінтаксічная): *Няхай і кроку ў тумане / Не зробіць дахаты на-га. / Не там, а з намі каханне, / На нашых гнеў-ных сцягах; Што мне нетры? / Што мне цені смерці? / Што мне змеі? / Толькі ты любі; Рас-плата за ўсё: / За чырвоныя макі, / За світанне жыцця, / За блізкі канец; Такія байцы не ўця-куць, / Такія сябры не здрадзяць;*

– **від анафары**: *Не нам каханых палацы, / Нам – абдоймы ночы пустой. / Нам немагчыма вяртацца. / Нас не сустрэне ніхто; Будуць да-веку крыніцы на гэтай зямлі, / Будзе давеку наш мужны і мудры, вялікі народ;*

– **эпіфара**: *Зверху хвошча вада. / Знізу плеш-ча вада; Стане зямля, / Як сіта, пустой, / Спра-вы вялікай, / Песні вялікай, / Смерці вялікай / Не будзе на ёй;*

– **від эпіфары**, якая кваліфікуецца як таў-талагічная рыфма: *І былі мы з ёю – адно, адно, / І ніколі не будзем адным; І як ні падай да ног / Уб-ранага кветкамі бога, – / Ён не ўратуе, бог; Го-лас мне не належаў, / Слова мне не належала;*

– **рэфрэн**: *Кнігі – сябры (верш “Кнігі”); “На Беларусі Бог жыве” (аднайменны верш);*

– **зварот**: *О, якая туга, якое бязмежжа, / О, які нязнаны твой ішлях, Беларусь!; Дзе ж ты, дзе ты, / Зямля зялёная / З белаю-белаю песняй свайёй?;*

– **эпанафара**: *І свет – не пустка мне з та-бой. / І Бог – не пастка мне з табой;*

– **кампазіцыйны стык**: *А магчыма, ў мазгах утрапёных звон... / Звон; Пеўня крык. / Цішы-ня. / Разлілося святло. / Цішыня. / Цішыня. Над туманным масляным морам...;*

– **падхват**: *Нічога, нічога такога не будзе. / Будуць зоры – не будзе яе;*

– **умаўчанне**: *І тады закахалася хмара...; І... зямля... адна на дваіх; О любоў мая, Беларусь! / Над туманным начным стаўком / Пралятае самотная гусь, / Разразаючы люстра крылом. / / Разразаючы неба крылом;*

– **аднародныя члены сказа**: *Было ў ім уся-кага жыта: / Тысячы добрых гадзін, / І сонца, і ішчасце, і літасць, / І космас – на ўсіх адзін; Вецер з гор і зялёны прыбой / На твар твой бягуць і веюць; І хай вам не будзе агульным / Ані жыта, ні сінё ільноў;*

– **антытэза**: *І заплакала [хмара] ад кахання, / І слязою чыстай абмыла / Усе абшары зямлі маёй мілай, / Усе калыскі яе і магілы, / Усе змяркан-ні яе і світанні; Што блізкі ён, вялікі ваш па-чаток, / Што блізкі ён, вялікі мой канец; За-мест: / – О Божа, ды будзьце вы клятыя! / Ска-заць: / – О Божа, ды ўстаньце здаровы!;*

– **аксюмаран**: *Боць ішчаслівы сэрца мне звя-заў; Атруту салодкую точаць / Схаваныя ўсімі нажы; Думак халодны пажар;*

– **рытарычнае пытанне**: *Што нам славы абеліскі?! / Што нам, памёрлым, знічы і граніт!?!;*

– **градацыя**: *Згарэлі бібліятэкі прадзеда, / Дзеда, / Бацькі, / Твая...; Што цябе ні Бог, / ні д’ябал, / ні людзі / Больш не змогуць вырваць з маіх грудзей; І голас друга / Не заплача, не крык-не, не пазаве;*

– **парцэляцыя**: *Вы з распятага сэрца кроп-лю вазьміце. / Апошнюю; Зусім малая, трапят-кая. / Яна адна ў мяне. Адна.*

Ткуцца маўленчыя караткевічаўскія дыва-ны, як багдановічаўскія слуккія паясы, зіха-цяць фарбамі любові да Радзімы. Дыяпазон кругагляду аўтара ўвасобіўся ў лексічным скла-дзе твораў: маўленне праз творчую нітку яго асацыяцый звязвае ў адно гісторыю – сучас-насць – будучыню, радзіму Беларусь – замежжа, уласнае – агульнае. Разнастайнасць лексічных адзінак можа таксама стаць крыніцай ілюст-рацыйнага матэрыялу да самых розных тэм па лексікалогіі, марфалогіі, стылістыцы і г. д.:

– **ужыванне ўласных назоўнікаў у значэнні агульных** “для абагульненага абазначэння мно-гіх асоб з аднолькавымі рысамі характараў”, у выніку чаго “адбываецца пашырэнне аб’ёму лек-січнай семантыкі слова” [4, с. 28] і выяўляецца адметнасць тыповых з’яў: *Гімеры светлыя скла-даюць гімны / І моцарты над нотамі сядзяць;*

– функцыянаванне ўстарэлай лексікі з рознымі стылістычнымі мэтамі, найперш з мэтай стылізацыі маўленчай прасторы, стварэння каларыту адпаведнай эпохі: *Збіраюцца тысячы вояў; Дым вязэрні над родным парогам, / Россып літар у лемантары;*

– іронія як вынік ужывання слоў з прамым значэннем, але з супрацьлеглай стылістычнай афарбоўкай: *І, – завяршэнне, – устае над морам, / Над залатым каралавым пяском / Сляпучы і тупы атрутны грыб. / Цывілізацыя! / Вянец культуры!;*

– кантэкстуальныя антонімы як сродак выяўлення супярэчлівасці, рэзкай ацэнкі, несупастаўляльных у літаратурнай мове паняццяў: *Яны аддалі нам меч і касу; Але, Божа, / анёл ці гадзюка – / Ёсць ж была яна часткай мяне;*

– агульнамоўныя і кантэкстуальныя сінонімы: *Спытай у слабенькіх крыніц, / І ў акіяна, якому імя – / Беларусь; Ляжаць, раскінуўшы рукі белыя, / Кліч іх не кліч, заві не заві; Палюбі, як неба кахаеш, / Палюбі, як кахаю я; Дзе мне было на рукі глядзець? / Я кахаў, – а значыць, аслеп;*

– варварызмы, якія найчасцей выступаюць сродкам выяўлення высокіх пачуццяў: *О юнацтва маё! Як забуду цябе? / Alma mater і догмы, навука і тлум...; Сэрца маё абпалі пацалункам, / Miserecordia, – / Літасці меч; Вечнае шчасце любай маёй. / Вечны requiem сэрцу майму;*

– гіпербала, прызначаная аўтарам у радок з мэтай перадачы моцы сваіх пачуццяў: *Я б цябе і з Везувія вытаргнуў, / Я б і з пекла вывеў цябе; Нават цяпер я чакаю сустрэчы, / Нават мёртвы без вас не магу;*

– салецызмы – скажэнне гучання слова ў параўнанні з літаратурным для перадачы розных стылістычных эфектаў, якія канкрэтызуюцца ў кантэксце: *Ну і д-добрым ты будзеш мужам...; Д-добра, бяры яе ў жонкі, – / Ёсць ж направа для нашых ніў;*

– неалагізмы – аўтарскія наватворы: *Тага-светнае; Светаносна кружляюць арлы; Прысенне [перад сеньямі] зімы;*

– паранамазія: *Узялі б мяне ў Божае лона, / Узвялі ў апостальскі чын;*

– зеўгма: *І крычаў, што безліч крыжацкіх зграй, / Што ад сцюзы чужынскай і сцюзы сардэц / Памірае ўлюбёны край; І была паўсюль табдымная сінь: / І ў небе, і ў сэрцы маім.*

Што да вобразных сродкаў, то іх у мастацкім маўленні У. Караткевіча, у прыватнасці ў кнізе, якую, дарэчы, аўтар укладаў сам, зорны россып. Чаму зорны? Таму што кожны троп зьяе, зіхаціць пачуццямі аўтара і выпраменьвае новыя сэнсы, невядомыя літаратурнай мове. Прычым адны з іх валодаюць захапляльна-паэтычнымі (узнёслымі) сэнсамі, іншыя – выкрывальна-вынішчальнымі, але перад усімі пачуццямі – шчырасць і адкрытасць, штодрасць і любоў. Традыцыйна

найбольш прадуктыўныя – эпітэты, параўнанні, метафары, перыфразы, якія выступаюць як самастойныя пераносна-вобразныя лексемы ці кампаненты іншых тропаў або пры цесным узаемадзеянні ўтвараюць караткевічаўскі залаты спілаў вобразных слоў, у якім увасабляецца адна з асаблівасцяў ідыястылю аўтара.

Эпітэт валодае структурна-граматычнай разнастайнасцю, індывідуальна-аўтарскім напаўненнем і праз прыёмы канцэнтрацыі і ампліфікацыі дазваляе ўбачыць неадназначнасць з’яў, іх шматграннасць, шматколёрнасць. Менавіта дзякуючы вялікай колькасці эпітэтаў свет уяўляецца аб’ёмна (аб’ёмнае выяўленне свету, у якім ты сам адзін з персанажаў). Створанае У. Караткевічам немагчыма не ўбачыць, не адчуць, не пачуць: *жыву бяздоннай трывогай; Вы з распятага сэрца кроплю вазьміце; І таму сэрцам плачу, ўстаю на калені / Перад ранняй, святою магілай тваёй [Ігната Буйніцкага]; Радасны боль, нясцерпны, як шкло / Між сэрцам маім і тваім...; Але сэрца не можа забыць пра замах, / Боле поўнае да краёў...; Дуб-мярзляк, скупеча-дуб / Шмоццем голле сагравае... / Вецер трэпле і матляе / Жоўты зімні дуб. <...> Стой са мною аж да мая, / Браце мой, іржавы дуб; Журба скамянелая, / Быццам рана, гарыць на сцяне; Глыбокая цемра і ў ёй залаты маладзік; Калі вечарам шэрым і мяккім / Я прыйшоў на сядзібу тваю; Ранак ціхай вясны! Ранак светлых пясчотных палонаў! / Ранак вечных спатканняў на роснай і цёплай, пахучай мяжы!; Палёт маіх збытаных мар; У ведзьмы на грудзях звіае / Дух цемры, злосны і тупы; Ёсць гэта можна набачыць на гэтай праклятай, / На бласлаўленай, на сонечна-змрочнай зямлі.*

Відавочна, што структурна-граматычная разнастайнасць тропы пацвярджае багацце індывідуальна-аўтарскага маўлення: ці эпітэт-прыметнік з пераносным значэннем (жамчужная лілея, бяздонная трывога, іржавы дуб), ці дзеепрыметнік / дзеепрыметны зварот (сэрца, боле поўнае да краёў), ці эпітэт-прыдатак (дуб-мярзляк), ці злітны від тропы (празрыста-зялёны лес, імгненна-агністыя знічкі) – усе маўленчыя адзінкі непаўторныя ў светаапісанні. Часам паэту не хапае аднаго эпітэта, каб перадаць уяўленне пра асобу / з’яву / прадмет, каб адлюстравачь сваё стаўленне да іх: *Я зноўку засушую / Па дарагой дзяўчыне, / Халоднай, як лілея, / Што дрэмле на вадзе. / Блакітная і белая, / Жамчужная, ружовая, / Ёсю цеплыню хавае / У самай глыбіні. <...> Далёкая, маўклівая, / Халодная і чыстая – / Зусім яна не думае, / Што мне балюча жыць; Хай живуць яны давеку сярод рэк, азёр і гор, / З іхняй Боскай дабрынёю, з гонарам прыгожых вей, / З іхняй мовай першароднай, з песнямі, як райскі хор, / З ярым сонцам вечнай славы, што і ў хмарах пражыве.*

Рад паэтычных **метафар** бясконцы, як і любоў аўтара да Радзімы, да слова. Нітка яго асацыяцый прыводзіць да супастаўлення жывога з жывым, нежывога з нежывым, нежывога з жывым. І можна больш дакладна зазначыць, што для пісьменніка жывое ці нежывое – усё важнае, таму кожная з’ява адгукаецца ў яго душы рэхам запамінальных і яркіх вобразаў – зор карагод, сусвет дум, мовы залатая сталь, вясёлкі агнёў, лес страціў зімні чуб, сонца... *выпаўзае на ціхі сінічы світ*. Прыведзеныя як назоўнікавыя, так і дзеяслоўныя метафары прадуктыўныя, аказіянальныя: *“На Беларусі Бог жыве”, – / Так кажа мой прасты народ. / Тую праўду сцвярджае раса ў траве / І адвечны зор карагод. / Тую праўду сцвярджае / Упартасць хваль, / І продкаў запавет, / І мовы залатая сталь, / І нашых дум сусвет. / Тую праўду сцвярджае / Ёсць зноў і зноў / Ёсім лёсам, – / Няхай спакваля, – / У хмарах дубоў, / У вясёлках агнёў / Купальская наша зямля; Спявае нож у час вайны за волю; Уначы ірвецца дрымоты ніць; Страціў лес свой зімні чуб, / Ліст растраціў да манеты...; Уруж баляць галовы, / Ім сумна, ім нявесела; сон розуму пачвар раджае; І праўды зніч, і подласці дым, / І сілу мужнюю жыць, / І тое, што веру ў сэрцы маім / Нават смерць не можа забіць; Вазьмі майго сэрца / Чырвоны граніт.*

Параўнанне як від пераносна-вобразнага ўжывання слова ў паэзіі У. Караткевіча адметнае ў супастаўленні тых з’яў і паняццяў, якія ў большасці выпадкаў не выклікаюць агульных асацыяцый у аўтара і носьбітаў літаратурнай мовы: *Ты струменьчык матчынай мовы, / Быццам маці, не забывай; На ўзгорак, велічны, як шар зямны, / Бы два паўмесяцы, ўсплываюць рогі. <...> Быкі, як старажытныя князі, / Маю радзіму на кавалкі крояць; І смочуць пальцы, смачныя, як цукар; І зразумець, што вы ўзламалі краты, / Апошняя думкай, цяжкай, як свінец; І ты мне была, / Як святло на вадзе, / Як подых, / Як верш, / Як хлеб; Толькі б хлопцы былі да дзяўчат, як ветрык, / А дзяўчаты да хлопцаў, як сонца, былі; Стане зямля, / Як сіта, пустой; У дзеда слёзы, як весні капэж, / У дзяўчынкі коскі, як лён; І душа яго была, як палі / Ў сонечнай майскай расе.*

Структурна караткевічаўскае параўнанне мае злучнікавую і біязлучнікавую будову (творны параўнання). У любым выпадку сэнс іх у большасці аўтарскі, ацэнка паняццяў, якія супастаўляюцца (станоўчая ці негатыўная), канкрэтызуецца ў маўленчай сітуацыі.

Апісальныя назвы – **перыфразы** – надзвычай дакладна і эмацыянальна характарызуюць паняцці, прадметы, з’явы, іх дзеянні / уласцівасці, сэнс іх зразумелы з кантэксту, таму сінанімічнае слова-назва ў самім творы можа называцца або адсутнічаць: *І пад птушак зялёны гоман /*

Нарадзіліся для абшараў, – / Плод кахання бо-ру і хмары, – / Мой Дняпро, і Бяроза, і Нёман; Таму, што сэрца мае распята / За ўсе мільярды двухногіх [людзей]. / За ўсіх, хто ўздымае цяжкія разоры, / Хто ў гарачым пекле металу, / За ўсіх, хто змагаецца з небам і морам, / За жывых і за тых, што сканалі [за людзей]. Гэты маленькі дамок праз акно тваёй ночы астанняй [рэшткі жыцця] / Будзе да скону зямнога ў вечнасць нашчадкам свяціць.

Асабліва любоў пісьменніка і літаратурная малітва – за чалавека і чалавецтва, за мільярды двухногіх, таму крылатая перыфраза з аднайменнага верша зборніка “Быў. Ёсць. Буду” не можа пакінуць абыякавым ніводнага чытача. Уладзімір Караткевіч не шыфруе свет у вобразы: ён праз вобразы, якія бачыць душою і сэрцам, распазнае свет: прырода, надзеленая характам, паўстае ў харашыні зямной, у вясёлкавай коле-равай і пачуццёвай гарманічнай пярэстасці.

Багацце і вобразнасць паэтычнага радка, думаецца, як і ўсё творчасці, забяспечваецца таксама выкарыстаннем **устойлівых выразаў** як з **узвальнай**, так і **аказіянальнай функцыяй**. У іх таксама і выкрывальнасць-ацэначнасць пэўных з’яў, і караткевічаўскі гумар; у выніку аўтарскіх трансфармацый народныя выразы змяняюць і структуру, і часткова семантыку, яна ўдакладняецца, пашыраецца: *Хто са смерцю гаворыць з вока на вока; Бо розуму ў іх, як слёз у катэ, / І не могуць пазычыць у нас; Ў Божы рай на трупах ішла; Глядзі, / ў наступны раз не зносіш галавы. / Давай / на антыбрудэршафт з табою дзёрнем. / Хачу ад сёння быць з табой на “вы”; Што, зямелька дарагая, нарабіў Ілля гнілля?; Мне перад войскам біцца з ім – / Зубы ў зубы і шчыт на шчыт.*

Аўтар часам нібы далікатна нагадвае сэнс народных выразаў, змяняючы іх структуру, пакідаючы ключавыя лексемы, па якіх фраземы распазнавальныя ў сваёй устойлівай форме з вядомым зместам.

Адметная рыса караткевічаўскага ідыястылю – узбагачэнне маўлення, сюжэтаў праз народную творчасць. Так, у паэме “Грубае і ласкавае” ў другім раздзеле “Казка” аўтар інтэрпрэтуе народную забаўлянку-лічылку “Сарока-варона...”, якая кашу варыла ды дзетак карміла... Усіх здаволіла, акрамя таго, што быў лайдаком: *Зялёная сарока кашу варыла, / Зялёная сарока з дурнымі вачыма... Сапраўды, дурная сарока – не ведае, як кашу варыць (У кулінарную кнігу глядзела, / Чухала патыліцу драўляную лыжкай). Але сарокі ў свеце бываюць усялякія (Нам добра з гэтай чубатай сарокай): Сарокі розныя рэчы крадуць, / І, можа, ў гняздзе яе, з золатам поруч, / Ляжыць каханне, святло і радасць, / Што прынесла сарока з-за сіняга мора.* Распавядаючы такую старую казку на

новы лад сваёй любай, лірычны герой кажа і жартам, і ўсур'ёз (як многае і гаворыць У. Караткевіч у творах): *Дай я цябе пацалую, мілая. / А каша? / Чорт з гэтай кашай, нарэшце.* Народныя выразы, вобразы і сюжэты, ужытыя пісьменнікам у творах, – пацвярджэнне яго любові да ўсяго роднага, да свайго народа, да Радзімы.

Аднак творца не толькі цытуе, у тым ліку і выразы іншамоўнага паходжання, ён сам аўтар выдатных афарыстычных выказванняў. **Афарыстычныя выслоўі** як надчасавыя маўленчыя адзінкі з абагульняльным сэнсам, найчасцей з высокім духоўным зместам, можна ўжываць у розных жыццёвых сітуацыях, а вопыт, змешчаны ў іх, варты пераймання. Уладзімір Караткевіч – пясняр зямлі беларускай, якому было што сказаць сучаснікам і нашчадкам, і ён гаворыць сёння праз мову сваіх твораў: *Але вечна тваім застанеца / Толькі тое, што ты аддаў; Тых, хто носіць небасхіл у сэрцы, / Нельга ні уджаліць, ні забіць; Не пагарджаць святым сваім мінулым, / А заслужыць яшчэ, і вартым быць яго.*

Біблеізм як прыём цытавання, згадвання ў мастацкім маўленні паняццяў, урыўкаў з тэкстаў рэлігійнага характару таксама ўласцівы творчасці пісьменніка: *Бог даруй, Бог – цябе памілуй, / Хай сабе і ў смяротнай журбе; Ноччу мулка. / І шэпча яна ў невідно: / “Не паспее тройчы”... / І вось у туман / Загарлае певень, што доўжыцца ноч. / І чакае. / Адкажу няма; / І кожны дом у агні буяным / Згарае купінай неапазімай.* У. Караткевіч гаворыць, што “Хрыстос прыямліўся ў Гародні”, і верыць, што “на Беларусі Бог жыве” – і мы верым яго творчасці, яго малітвам – яму: “На Беларусі Бог жыве”, – / І няхай давеку жыве.

Віктар ІЎЧАНКАЎ,
доктар філалагічных навук

У МОЎНАЙ МАЙСТЭРНІ УЛАДЗІМІРА КАРАТКЕВІЧА СІСТЭМНАЯ АРГАНІЗАЦЫЯ ЭПІТЭТА І ЎКЛЮЧЭННЕ ЯГО Ў СТРУКТУРУ МАСТАЦКАГА ТЭКСТУ

У творах Уладзіміра Караткевіча тропы яскрава перадаюць аўтарскія асацыяцыі, духоўны свет пісьменніка. У важных, істотна значных для спасціжэння ідэі твора выпадках назіраецца маніфестацыя аднаго віду тропа ў другі. Актуалізацыя пераноснага значэння найбольш прадуктыўная пры пераходзе параўнання (дзе вобраз узнікае шляхам сінтэзавання дзвюх самастойных лексем, аб'яднаных злучнікавым афарміцелем) у метафару, увасабленне, анта-

Дасканалы ў словаўжыванні, дасканалы ў мудраслоўях – творча дасканалы аўтар, пра якога можна пісаць бясконца: каб паказаць адметнасць маўлення У. Караткевіча, трэба стварыць не адзін слоўнік; каб апісаць асаблівасці яго творчасці, трэба не адна кандыдацкая дысертацыя; каб спасцігнуць глыбіню яго таленту, убачыць яго вачыма, яго душою свет – можа не хапіць і жыцця:

*Як моры, зоры і азёры,
Якія ў вечнасць забяру.
Свет шчодры.
Свет мяне паўторыць...
Ну, а не свет, дык Беларусь. –
Мне – досыць...*

Аўтар не вызначае мяжы свайго літаратурнага жыцця, таму і сёння каласіца яго поле – Куліковае поле любові Караткевіча.

Паводле гістарычных звестак, Перасвет ведаў, што загіне, але яму важна было ўтрымацца ў сядле. І таму на двубой з Чалубеем, у якога не было ніводнай паразы, ён выехаў без даспехаў... І ён утрымаўся ў сядле, і гэта было залічана перамогай, і гэта натхніла многіх... *Але долі няма вышэйшай, – / Аднаму на тысячы йсці! / Уладзімір Караткевіч ішоў, таму ён быў, ёсць, будзе...*

Спіс літаратуры

1. **Лотман, Ю. М.** О поэтах и поэзии: Анализ поэтического текста: Ст. и исслед. Заметки. Рецензии. Выступления / Ю. М. Лотман. – СПб.: Искусство-СПб, 1996. – 846 с.
2. **Москвин, В. П.** Стилистика русского языка: теоретический курс / В. П. Москвин. – Изд. 4-е, перераб. и доп. – Ростов н/Д: Феникс, 2006. – 631 с.
3. **Ономастика Беларуси. Антропонимия**: учебник / А. М. Мезенко [и др.]. – Минск: РИВШ, 2017. – 398 с.
4. **Сучасная беларуская мова. Марфалогія**: дапаможнік / З. І. Бадзевіч [і інш.]. – Минск: БДУ, 2018. – 323 с.

Мова мастацкіх твораў

намазію (людзі, як каласы – каласы пад сяром тваім; жанчына, як чазенія – чазенія; худы, як бізун – бізун).

Тропы дыферэнцыруюцца па семантычных, інфармацыйных задачах і мадыфікацыі ўнутры структурных тыпаў (разгорнутае параўнанне, параўнальны зварот, даданы параўнальны, творны параўнанне, а таксама субстантыўныя, вербальныя і іншыя параўнанні). Асаблівае месца ў моўнай тканіне пісьменніка займаюць эпі-